

Андрій ПАВЛОВСЬКИЙ

*молодший науковий співробітник Кам'янець-Подільського
державного історичного музею-заповідника,
м. Кам'янець-Подільський*

ЛІТЕРАТУРНЕ ЖИТТЯ КАМ'ЯНЦЯ-ПОДІЛЬСЬКОГО У 20-Х РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ

Проблема співіснування митця і влади цікавила багатьох дослідників і залишається досить актуальною як в Україні, так і за її межами. Питання творчої свободи, залежності митця від політичної кон'юнктури є, по суті, вічними. Література – одна із складових частин культури, в котрій відображаються всі суспільно-політичні й духовні процеси, що притаманні суспільству на тому чи іншому етапі існування. Кожна епоха залишила нам творчий спадок своїх авторів, який ввібрав в себе всю складність та багатоплановість розвитку суспільства того чи іншого періоду. Не є винятком і 20-ті роки ХХ століття, що посіли особливе місце в історії України загалом і Поділля зокрема.

Наприкінці 1920 р. утвердження радянської влади на наших теренах привело до суттєвих змін в літературному процесі. Торкнулись вони і літературного життя Кам'янець-Подільського. У майстрів слова забирали головне – свободу. І хоч у 1920-ті роки ще була певна свобода для діяльності українських літераторів, деяка їхня частина після приходу більшовиків одразу емігрувала за кордон. Решта ж гуртувалась і продовжувала займатись улюбленою справою. Проте усе вже було далеко не так, як раніше.

У березні 1922 року у Кам'янці-Подільському був виданий літературний альманах «Буяння». Журнал побачив світ на 90 сторінках. Видавцем став колектив В.І.Н.О (відділ народної освіти). Обгортку для «Буяння» виконано в літографії Кам'янець-Подільської художньо-промислової школи. Редакторські обов'язки взяв на себе поет та перекладач Варфоломій Кириленко, який на той

час навчався в Кам'янець-Подільському інституті народної освіти на історико-філологічному факультеті (1921–1924).

У альманасі, зокрема, вміщено твори Ніни Скарги, Івана Кулика, Івана Дніпровського, Михайла Драй-Хмари, філософські роздуми Миколи Грінченка («Музика і поезія») та про його «В задумі» в оцінці Михайла Ясинського. Загалом видання вміщує в собі наступні розділи: «Поезія», «Проза», «Статті», «Бібліографія», «Мистецька хроніка».

Основною темою творів, надрукованих у «Буянні», стало встановлення радянської влади на Поділлі.

У передмові до «Буяння» читаємо: *«Поламавши, знищивши всі аршини, метри, сантиметри і тому подібні ріжні старі й нові міри, задля виміру ваги, довжини та глибини в мистецтві, зокрема – в мистецтві слова, рахуючись оскільки це необхідно, лише з шуканнями і поступом, редакція приступає до видання щомісяшного журналу «Буяння».*

Проте, незважаючи на оптимістичні настрої, великі сподівання на «Буяння» та подальші плани щодо його місії, які чітко упізнаються в рядках видання та поміж них, другому номеру літературного журналу побачити світ так і не судилось.

На початку 20-х рр. у Кам'янці-Подільському розпочав діяти міський осередок літературної організації пролетарських письменників «Гарт», який очолили керівник місцевої політосвіти Іван Дніпровський та Іван Кулик – відомі пролетарські поети. І. Кулик в 1921–1922 рр. працював секретарем Кам'янець-Подільського повітового комітету, а партійну роботу поєднував з педагогічною, журналістською та літературною. З 1921 р. був лектором Кам'янець-Подільського інституту народної освіти, де згодом став деканом новоствореного факультету соціального виховання. Крім того І. Кулик був організатором та редактором щоденної широкоформатної газети «Червона

правда», на шпальтах якого часто друкувались твори членів «Гарту». Вони пропагували ідеї соціалізму і дуже рідко вдавались до ліричної творчості.

Ось, до слова, вражаючий вірш Івана Кулика про місто:

КАМ'ЯНЕЦЬ

*Немов химера кам'яна, в погорді
Ти знявся вище від потужних скель,
вигадливий і гожий, як рондель,
чудний, як карб на оттоманській чорді.
Довкола Смотрич, наче кінь на корді,
а в центрі мінарет, мов журавель,
що нерухомо став серед осель,
замріявшись у голубому фйорді.
Яка застиглість і суворість форм!
Яка довершеність пропорцій, норм!
Поема, вирізьблена із граніту.
Але заглянь у темні очі веж:
там жах середньовіччя, тьми і гніту,
і кров, і гвалт, і заграви пожеж.*

Після виїзду з міста Івана Кулика та Івана Дніпровського гурток припинив своє існування.

А 1924 року у Кам'янці-Подільському створено новий міський осередок – осередок літературної організації селянських письменників «Плуг», який очолив перший редактор «Червоного кордону» Сава Божко. До нього входили такі молоді письменники як П. Довгалюк, Д. Копиця, Т. Масенко, Т. Огневик та інші. У 1926 р. після повернення С. Божка до Харкова міська організація «Плугу» фактично розвалилась.

Багато «плужан» влились до міської організації масової літературної організації «Молодняк», яка була створена письменниками-комсомольцями України наприкінці 1926 р. У Кам'янці-Подільському до лав цієї організації належали Терень Масенко, Любомир Дмитерко, Володимир Беляєв, Федір Маківчук, Олекса Кундзіч. Організація виступала за активні соціалістичні перетворення, активно пропагувала серед громадян ідеї комунізму, займалась атеїстичною роботою. Їх твори часто друкувались на шпальтах місцевої періодичної преси.

Помітною постаттю у літературному житті Кам'янця-Подільського у 20-х роках, що залишила по собі чималий творчий спадок, був Микита Годованець – патріарх української байки. Цьогоріч від дня народження відомого письменника виповнилось 125 років. Тому сьогодні сторінкам його життя і творчості хотілось би приділити особливу увагу.

Отже, 20-ті рр. та Микита Павлович. Після листопадових подій 1920 р., коли Кам'янець залишила армія та уряд УНР, а також значна частина інтелігенції, викладачів і студентів місцевого університету, Микита Годованець продовжив писати й друкувати вірші, байки. Звичайно, ідеологія більшовиків не відповідала національно-патріотичним устремлінням молодого поета. Жорстка цензура не пропускала того, що не вписувалося в її ідеологічні штампи.

1920 року Микита Годованець опублікував байки «Будяки», «Думу про село Притику», «Невіри», «Вовк», вірші «Весна йде, радощами п'яна...», «До українського народу», «До творчої молоді села» та ін. До цього періоду належать і такі його байки, як «Голуб і Лелека» та «Соловейко і Свиня».

Простеживши життєві горизонти Микити Павловича в надзвичайно суперечливі моменти Української революції 1917–1920 рр., бачимо, що з початку революційних подій він разом із мільйонами співвітчизників палко вітав молоду УНР і залишався її відкритим прихильником та оборонцем аж до другої половини 1920 р. З приходом більшовиків Микита Годованець, як і

більшість української інтелігенції, змушений був працювати в радянських друкованих органах, організаціях, установах. До цього його спонукали неймовірно скрутні реалії тих днів – голод, розруха, безгрошів'я... Тому вже зовсім іншим змістом наповнені його поезії 1920 р.: у першу чергу – байки «Соловейко та Свиня», «Будяки», «Вовк», «Два Сичі» та ін. Він не подався в еміграцію, не покинув рідну Україну і в майбутньому сповна розділив гірку долю трагізму української інтелігенції в часи сталінізму.

На початку 1921 р. Годованець, який працював у школі на Руських фільварках, виїхав з Кам'янця-Подільського до рідного села, щоб провідати хвору матір, але так сталося, що в місто над Смотричем він повернувся аж через довгих 33 роки!

20-ті рр. ХХ століття примітні і тим, що тоді активно вивчалася і творчість письменників, життя яких було пов'язане з Поділлям.

А далі історія підкинула нових випробувань. Згортання політики «українізації», репресивна політика радянської влади щодо української творчої інтелігенції у 1930-ті рр. призвели до негативних явищ в українській літературі. У концентраційні табори потрапило чимало письменників та поетів, чий творчий шлях в тій, чи іншій мірі був зв'язаний з Кам'янцем-Подільським: Людмила Старицька-Черняхівська, Борис Антонович-Давиденко, Остап Вишня та інші. Багато із них загинули у сталінських застінках: Дмитро Бузько, Михайло Драй-Хмара, Мирослав Ірчан, Іван Кулик, Валер'ян Поліщук, Володимир Свідзінський, Гео Шкурूपій та інші.

Наведені вище факти характеризують багатогранне літературне життя Кам'янця-Подільського на початку 20-х років ХХ ст. Слід виділити, що у ті часи особливого значення набув національний чинник. Під впливом революційних подій зросло національне самоусвідомлення українців, посилювався національний рух. Нова влада мусила враховувати ці моменти при розробці як загальних принципів державного устрою, так і завдань культурного

будівництва. Процес остаточного утвердження більшовиків при владі на початковому етапі НЕПу проходив під гаслами толерантного ставлення до національно-культурних потреб населення. Це дозволило їм, з одного боку, збити гостроту національного протистояння, відпрацювати прийоми впливу на національну культуру, сформувати відповідні органи контролю над національно-культурним життям, а, з другого боку, прискорити процес централізації, цензури, логічним завершенням якого стало утвердження жорстокого контролю над культурним життям на наступні десятиліття.

Список використаної літератури:

1. Буяння [Інтернет-ресурс]. – 21.11.2016. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Буяння>.
2. Варфоломій Гаврилович Кириленко [Інтернет-ресурс]. – 20.11.2016. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Кириленко_Варфоломій_Гаврилович.
3. Годованець Микита Павлович [Інтернет-ресурс]. – 19.10.2018. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Годованець_Микита_Павлович.
4. Годованець М.П. Поезії 1917-1921 рр. / Уклад., автор вступ. статті та приміток Телячий Ю.В. – Хмельницький: ПП Мельник А.А., 2008. – 78 с.
5. Кириліна О.В. Експозиція Літературної зали як відображення літературного процесу на Кам'янецьчині від середньовіччя до сьогодення / О. Кириліна // Збірник наук. пр. за підсумками всеукр. наук.-практ. конф. «Музейна справа на Поділлі: історія і сучасність» / редкол.: В.С. Травінський (голова), Л.В. Баженов, О.М. Завальнюк та ін. – Кам'янець-Подільський: ПП «Медобори-2006», 2015. – 272 с.
6. К-ПДІМЗ. – Фонди. – К. Док р/п. – №4021 (Буяння / ред. В. Кириленко. – Кам'янець-Подільський: ВІНО, 1921. – №1 (1). – 90 с.).
7. Мацько В.П. Дорогами красного слова / В.П. Мацько // Літературна Хмельниччина ХХ століття. – Хмельницький: ТОВ «Поліграфіст», 2005. – С. 5–22.
8. Буяння [Інтернет-ресурс]. – 21.11.2016. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Буяння>.
9. Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Нова_економічна_політика.

10. Савчук В.О. Інтелігенція Кам'янець-Подільського регіону в контексті історико-краєзнавчого руху 20-х років ХХ ст. [Інтернет-ресурс]. – 19.10.2018. – Режим доступу: <http://vuzlib.com/content/view/1991/52>.

***Резюме.** У статті розповідається про письменників та поетів, які працювали в Кам'янці-Подільському в період «нової економічної політики». Деякі з них пізніше були репресовані тоталітарною владою.*

***Ключові слова:** література, вірш, байка, поет, письменник, преса, газета.*